

Δημήτριος Καραμπερόπουλος

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΑΤΡΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΈΝΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ

2^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ελληνικού Κολεγίου Παιδιάτρων

Αθήνα, Ξενοδοχείο Caravel, 21 Μαρτίου 2008

Στο συγκεκριμένο χρόνο της εισηγήσεως θα τονισθούν ορισμένες χαρακτηριστικές πτυχές της διαχρονικής πορείας στον τόπο μας της Παιδιατρικής, όρος που καταγράφεται για πρώτη φορά, από όσο είναι γνωστό μέχρι τώρα το 1871 στο πρώτο πανεπιστημιακό σύγγραμμα της Παιδιατρικής.

Από την εμφάνιση ακόμη της επιστημονικής Ιατρικής στην αρχαία Ελλάδα τα νοσήματα της παιδικής ηλικίας απασχολούσαν τον πατέρα της Ιατρικής τον Ιπποκράτη και τους μαθητές του, όπως διαπιστώνεται από την διερεύνηση των έργων της Ιπποκρατικής Συλλογής, τα οποία έχουν διασωθεί και έχουν διατηρηθεί μέχρι τις ημέρες μας. Ενδεικτικά αναφέρονται μερικές περιπτώσεις νοσημάτων της παιδικής ηλικίας από τα σχετικά έργα.

Οι παθήσεις του παιδιού ανάλογα με την ηλικία μνημονεύονται στο έργο «Αφορισμοί, Τμήμα Τρίτον 24-29», στο οποίο σημειώνεται ότι στα βρέφη εμφανίζονται άφθες, έμετοι, βήχες, αϋπνίες, τρόμοι, φλεγμονές του ομφαλού, διαπυήσεις ώτων. Με την οδοντοφυΐα παρουσιάζονται ερεθισμοί των ούλων, πυρετοί, σπασμοί, διάρροιες, ιδιαίτερα όταν φυτρώνουν οι κυνόδοντες, αντίληψη που διατηρείται μέχρι τις ημέρες μας. Αργότερα εμφανίζονται αμυγδαλίτιδες, άσθματα, λιθιάσεις, ελμινθες, ασκαρίδες, οιδήματα κοντά στα αυτιά, κρεατοελιές και στην ηλικία που πλησιάζει την ήβη πολλές από τις προηγούμενες αρρώστιες, μακροχρόνιοι πυρετοί και επιστάξεις. Τονίζεται ωστόσο ότι όσες αρρώστιες επιμένουν και δεν εξαφανίζονται κατά την εφηβική ηλικία τότε διατηρούνται συνήθως και στην υπόλοιπη ζωή τους.

«Τοίσι μεν μικροίσι και νεογνοίσι παιδίοισιν, άφθαι, έμετοι, βήχες, αγρυπνίαι, φόβοι, ομφαλού φλεγμοναί, ώτων υγρότητες.

Προς δε το οδοντοφυέειν προσάγουσιν, ούλων οδαξησμοί¹, πυρετοί, σπασμοί, διάρροιαι, και μάλιστα όταν ανάγωσι τους κυνόδοντας, και τοίσι παχυντάτοις των παίδων, και τοίσι σκληράς τας κοιλίας έχουσιν.

Πρεσβυτέροιςι δε γενομένοισι, παρίσθμια, σπονδύλου του κατά το ινίον είσω ώσεις, άσθματα, λιθιάσεις, έλμινθες στρογγύλα, ασκαρίδες, ακροχορδόνες, σατυριασμοί², χοιράδες και άλλα φύματα, μάλιστα τα προειρημένα.

Τοίσι δε έτι πρεσβυτέροιςι και προς την ήβην προσάγουσι, τουτέων τε τα πολλά, και πυρετοί χρόνιοι μάλλον, και ρινών αίματος ρύσεις».

Αφορισμοί, Τμήμα Τρίτον 24-29

¹ Επίσης ο Γαληνός *Όροι ιατρικοί σμ'*, G.C. Kuhn, *Claudi Galeni, Opera Omnia*, τόμ. XIX, σελ. 630, επεξηγεί ότι «ο γαρ οδαξησμός κνησμός τίς εστι μετά βραχείας ανίας».

² «σατυριασμοί» είναι η διόγκωση των παρωτίδων (κοινώς μαγουλάδες), όπως επεξηγεί και ο Γαληνός, «σατυριασμοί, οι περί τα ώτα προμήκεις όγκοι των αδένων», Γαληνού Απαντα.

Στο έργο «Κωακαί προγνώσεις 502» επισημαίνεται ιδιαίτερα ότι δεν επισυμβαίνουν στα παιδιά τα νοσήματα που εμφανίζονται μετά την εφηβική ηλικία, όπως για παράδειγμα, πλευρίτιδα, αρθριτικά, νεφρίτις, κισσοί γύρω από τις κνήμες, αιμορροΐδες, ο μη συγγενής καρκίνος, ειλεός και λεύκη.

«Τα δε προ ήβης ου γίνεται νοσήματα, περιπλευμονικά, πλευριτικά, ποδαγρικά, νεφρίτις, κισσός περί κνήμην, ρους αιματηρός, καρκίνος μη σύμφυτος, λεύκη μη συγγενής, κατάρρους νωτιαίος, αιμορροΐς, μη σύμφυτος χορδαψός. Τούτων των νοσημάτων προ ήβης ου χρή προσδέχεσθαι γενησόμενον ουδέν».

Κωακαί προγνώσεις, 502

«Πυρετικοί σπασμοί». Για τους σπασμούς, που συνοδεύονται με πυρετό, οι λεγόμενοι πυρετικοί σπασμοί, καταχωρίζεται κείμενο στο έργο «Προγνωστικόν, 24». Έχουμε την πρώτη ίσως αναφορά της νοσολογικής αυτής οντότητας, που δείχνει ότι και η παιδική ηλικία ήταν στα ενδιαφέροντα των Ιπποκρατικών ιατρών. Τονίζεται ότι μέχρι την ηλικία των επτά ετών οι σπασμοί με υψηλό πυρετό είναι συχνοί χωρίς βλάβη της υγείας του παιδιού. Τα μεγαλύτερα παιδιά και οι ενήλικες δεν παρουσιάζουν σπασμούς κατά τον πυρετό, εκτός βέβαια από εκείνες τις σοβαρές καταστάσεις που χαρακτηρίζουν τις «φρενίτιδες», δηλαδή τις μηνιγγίτιδες:

«Τοίσι δε παιδίοισι σπασμοί γίνονται, ήν ο πυρετός οξύς ή, και η γαστήρ μη διαχωρή, και αγρυπνέωσι τε και εκπλαγέωσι, και κλαυθυρίζωσι, και το χρώμα μεταβάλλωσι, και χλωρόν ή πελιόν ή ερυθρόν ίσχωσιν. Γίνεται δε ταύτα εξ ετοιμοτάτου μεν τοίσι παιδίοισι τοίσι νεωτάτοισιν ες τα επτά έτεα. Τα δε πρεσβύτερα των παιδίων και οι άνδρες ουκ έτι εν τοίσι πυρετοίσιν υπό των σπασμών αλίσκονται, ήν μη τι των σημείων προσγένηται των ισχυροτάτων τε και κακίστων, οία περ εν τήσι φρενίτισι γίνεται». Προγνωστικόν, 24.

Παρόμοια γράφονται και στο έργο «Επιδημιών το Πρώτον 4» και στο έργο «Κωακαί προγνώσεις 350, 351

«Σπασμός επί πυρετώ γενόμενος, ολέθριον, ήκιστα δε παιδίοισιν. Οι πρεσβύτεροι επτά ετέων εν πυρετώ ουχ αλίσκονται υπό σπασμού. Ει δε μη, ολέθριον».

«Κωακαί προγνώσεις 350, 351»

Για την **επιληψία** αφιερώνεται ιδιαίτερο έργο με τίτλο «Περί ιερής νούσου», στο οποίο υποστηρίζεται ότι η πάθηση αυτή δεν έχει θεία προέλευση, αλλά φυσική αιτία, όπως και οι άλλες ασθένειες:

«Το δε νόσημα τούτο ουδέν τι μοι δοκέει θειότερον είναι των λοιπών, αλλά φύσιν μεν έχειν ήν και τα άλλα νοσήματα», (Περί ιερής νούσου 2).

Η αιτιολογία της επιληψίας στα παιδιά παρατίθενται στο «Περί ιερής νούσου 10», σύμφωνα με τις αντιλήψεις των χυμών, αν επισυμβεί ρύση και τήξη των υγρών όταν θερμανθεί το κεφάλι από τον ήλιο ή την φωτιά και αιφνιδίως ο εγκέφαλος αισθανθεί ρίγος.

Για την **ουρολιθίαση** στα παιδιά γίνεται αναφορά σε έργα της Ιπποκρατικής Συλλογής, όπως στο «Περί αέρων, υδάτων και τόπων 9», όπου τονίζεται ότι οι λίθοι σχηματίζονται από μη υγιεινό γάλα που πίνουν τα παιδιά και ότι κυρίως στα αγόρια συμβαίνει, διότι στα κορίτσια η ουρήθρα έχει ευθεία πορεία και είναι βραχεία σε μήκος εν αντιθέσει με την ουρήθρα των αγοριών.

Ακόμη στο «Περί νόσων Τό τέταρτον 55» επισημαίνεται ότι οι λίθοι σχηματίζονται από το γάλα της τροφού, όταν δεν είναι καθαρό, λόγω της μη καλής της διατροφής διευκρινίζοντας ότι κάθε τί που περνάει στην κοιλιά βοηθάει να γίνει το γάλα:

«Περί δε της λιθίδος, αρχή μεν εγγίνεται από του γάλακτος τη νόσσω, επήν το παιδίον θηλάζη γάλα μη καθαρόν, το δε γάλα γίνεται εν τη τροφώ ου καθαρόν, επήν φλεγματώδεσι τροφήσι και σιτίοισι και ποτοίσι χρήται μη καθαροίσιν. Ξυμβάλλεται γαρ πάντα τα ες την κοιλίην πίπτοντα ες το γάλα». Περί νόσων Τό τέταρτον 55.

Στη συνέχεια περιγράφεται ο τρόπος σχηματισμού των λίθων στην κύστη από το γάλα παρομοιάζοντας τον με τον σχηματισμό του ιζήματος σε κύπελλο με ακάθαρτο νερό. Μνημονεύεται και η συμπτωματολογία που παρουσιάζεται κατά την λιθίαση της ουροδόχου κύστεως, πόνος κατά την ούρηση, δυσκολία αποβολής ούρων, τα οποία είναι αιματηρά λόγω φυσικά του τραυματισμού, φλεγμονή και αποβολή πολλές φορές ψάμμου:

«Σημήια δε η νόσος έχει πέντε. Επήν τε ουρήσαι θέλη, πονέεται, και το ούρον κατ' ολίγον ρέει ώσπερ στραγγουρικοίσι, και έστιν ύφαιμον οία της κύστεως ηλκωμένης υπό του λίθου, και η κύστις φλεγμαίνει. Αλλά τούτο μεν αφανές. Σημήιον δε ακροποσθή. Έστιν ότε διουρέεται ψαμμώδεα». Περί νόσων Τό τέταρτον 55.

Στον σημαντικότερο ιατρό της αρχαιότητας μετά τον Ιπποκράτη τον Γαληνό βρίσκονται διάσπαρτα στα έργα του αναφορές στην παιδική ηλικία. Μάλιστα έχει και ιδιαίτερο βιβλίο με τίτλο «Τω επιληπτικό παιδί υποθήκη», στο οποίο δίδει συμβουλές για τη διατροφή τον τρόπο ζωής και τη φαρμακευτική θεραπεία του παιδιού με την επιληψία. Ο Γαληνός μνημονεύει τον αρτηριακό πόρο, τον καθετηριασμό της ουροδόχου κύστεως παιδιού λόγω επισχέσεως των ούρων από ενσφήνωση λίθου, την ακράτεια ούρων και κοπράνων μετά από βλάβη των σπονδύλων, περιγράφει την αφωνία ή ημιαφωνία σε παιδιά όταν οι χειρουργοί κατά την επέμβαση εκτομής πρησμένων αδένων του λαιμού έκοπταν είτε και τα δύο ή το ένα παλίνδρομο νεύρο, όρος που διατηρείται μέχρι σήμερα. Μάλιστα ο Γαληνός σημειώνει ότι σε όλους φάνηκε περίεργο που τα παιδιά είχαν αφωνία αφού η τραχεία και ο λάρυγγας δεν έχουν πάθει κάποια βλάβη, κάτι που το κατανόησαν όταν τους έδειξε την πορεία των παλίνδρομων νεύρων, που τότε εντοπίστηκαν. Ακόμη μνημονεύει τη θεραπεία του ερυσιπέλατος, τη χειρουργική θεραπεία υποσπαδία, όρος που έχει διατηρηθεί στην ιατρική ορολογία ελληνική και διεθνή.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι οδηγίες που δίνει ο Γαληνός στο έργο του «Περί κρίσεων, τόμ. ΙΧ, σελ. 644» για την εξέταση ιδιαίτερα των νεογνών και μικρών παιδιών, παρομοιάζοντας τα με τα φυτά που μόλις φυτρώνουν και που είναι δύσκολο να διακρίνει κανείς αμέσως το είδος του φυτού. Παρόμοια γράφει και με τα νεογέννητα και μικρά παιδιά, τα οποία θα πρέπει πολλές φορές οι γιατροί να τα εξετάζουν για να γνωρίσουν τη φυσιολογική και παθολογική λειτουργία τους. Οι οδηγίες αυτές ίσως να είναι και μια πρώτη προσπάθεια για εξειδίκευση στα νοσήματα των παιδιών, την παιδιατρική.

Ο Σωρανός ο Εφέσιος, ο ιδρυτής της Γυναικολογίας και Μαιευτικής, (αρχές 2^{ος} αι. μ. Χ.) στο έργο του Γυναικείων Β αναγράφει πολλές οδηγίες για τη φροντίδα του νεογέννητου, όπως αποτυπώνονται στους τίτλους των κεφαλαίων: Πως αναγνωρίζουμε το βρέφος που αξίζει να αναθρέψουμε, να κόψουμε τον ομφάλιο λώρο, να πλυθεί το βρέφος, να σπαργανώσουμε το βρέφος, Σχετικά με την κατάκλιση

του βρέφους, την διατροφή, την εκλογή της τροφού. Μάλιστα ο Σωρανός στις οδηγίες του συνιστά «η τροφός να είναι Ελληνίδα, ώστε το νεογέννητο που τρέφει να εθισθεί στην καλύτερη απ' όλες τις γλώσσες». Γράφει για τη δοκιμασία του γάλακτος αν είναι καλό και τονίζει ότι «το γάλα είναι από τη φύση του καλό, όμως μετά από κακή διατροφή θα φανεί κακής ποιότητας, επειδή μεταβάλλεται για λίγο». Γράφει επίσης για το λουτρό και τις εντριβές των βρεφών, πως και τότε πρέπει να δίνουμε το μαστό στο βρέφος, για την πτώση του ομφαλίου λώρου, τότε και πως θα λύσουμε τα σπάργανα, πως πρέπει να κάθεται και ότι το νήπιο μαθαίνει να περπατάει, για απογαλακτισμό του βρέφους, την οδοντοφυΐα, την φλεγμονή των παρισθημάτων, τις άφθες, τα εξανθήματα κ. ά..

Τις παρατηρήσεις του Σωρανού για την επιβίωση του νεογέννητου στο κεφάλαιο «πως αναγνωρίζουμε το βρέφος που αξίζει να αναθρέψουμε» ο συνάδελφος Γαλανάκης σε άρθρο του στο Lancet με τίτλο «Apgar score and Soranus of Ephesus», τις συγκρίνει με εκείνες της αναισθησιολόγου Virginia Apgar. Εκ των πέντε κριτηρίων, εκτός του ενός των καρδιακών κτύπων, τα τέσσερα βρίσκονται χονδρικά στις οδηγίες του Σωρανού, ο οποίος όμως προσθέτει τις δυσμορφίες του νεογνού, την ωριμότητά του νεογέννητου και την κατάσταση της εγκυμοσύνης, όπως φαίνονται στον πίνακα.

Παρόμοιες επισημάνσεις έγιναν και από τον Γιάννη Τσουκαλά στο πολυσέλιδο έργο του «Παιδοκομία και νεογνολογία στην αρχαία Ελλάδα και το Βυζάντιο», 2006, σ. 215.

Οι γνώσεις των γιατρών της αρχαιότητας για τη νοσολογία, τη διατροφή και ανατροφή της παιδικής ηλικίας μεταφέρθηκαν στους μετέπειτα συγγραφείς της Βυζαντινής περιόδου Ορειβάσιο, Αέτιο, Παύλο Αιγινήτη, Αλέξανδρος Τραλλιανός κ. ά. οι οποίοι και αυτοί με τη σειρά τους συνέβαλαν στην πρόοδο με μικρές προσθήκες, όπως για παράδειγμα αναφέρεται εγγείριση διαχωρισμού σιαμαίων. Επισημαίνουμε ότι το παιδί στα κείμενα της Βυζαντινής περιόδου έχει παρουσιασθεί λεπτομερώς στη διδακτορική διατριβή της συνάδελφου παιδιάτρου Εφης Πουλάκου-Ρεμπελάκου.

Μετά τον 13^ο αιώνα και ιδιαίτερα μετά τον 15^ο αιώνα με την αλλαγή των κοινωνικών συνθηκών, που επισυμβαίνουν στον ελληνικό χώρο, παρατηρείται ανάσχεση της προόδου και της επιστημονικής ιατρικής γενικότερα και κατ' ακολουθία και εκείνης της παιδικής ηλικίας, με αποτέλεσμα να αντικατασταθεί από την λαϊκή ιατρική. Όμως λόγω των χειρογράφων και των ιατροσοφίων που εν τω μεταξύ κυκλοφορούσαν στον ελληνικό χώρο πάρα πολλά στοιχεία είχαν διατηρηθεί από την προηγούμενη αρχαία και βυζαντινή ιατρική, όπως διαπιστώνεται από τα μέχρι σήμερα σωζόμενα χειρόγραφα. Με τις πολλές του μελέτες ο παιδοχειρουργός Χρίστος Οικονομόπουλος έχει αναδείξει τη λαϊκή αυτή παιδιατρική, καθώς και ο ιατρός Γεράσιμος Ρηγάτος.

Κατά τον 17^ο –18^ο αιώνα οι επιδημίες της ευλογιάς θέριζαν την παιδική ηλικία με ποσοστό θνησιμότητας 10-30% των προσβεβλημένων παιδιών, σύμφωνα με διάφορα δημοσιεύματα της εποχής.

Οι Έλληνες ωστόσο ιατροί, που είχαν σπουδάσει στην Πάδοβα, Εμμανουήλ Τιμόνης, (1669-1720), από τη Χίο και Ιάκωβος Πυλαρινός, (1659-1718), από το Ληξούρι της Κεφαλληνίας, προέβησαν στις αρχές του 18^{ου} αιώνα στην επιστημονική εφαρμογή του εμβολιασμού για την προστασία από την ευλογιά, μέθοδος που εφαρμοζόταν στη λαϊκή ιατρική. Η μέθοδος αυτή του εμβολιασμού συνίστατο στη λήψη υγρού από φλύκταινες ευλογιάς και τον εγκεντρισμό ή εμφύτευση μετά από σκαριφισμούς στο δέρμα υγιών παιδιών, με αποτέλεσμα να παρουσιάζεται ελαφρότερη νόσο, να καθίστανται άνοσα τα παιδιά και να μην προσβάλλονται πλέον από τη φυσική ευλογιά.

Ο Τιμόνης τις επιστημονικές του παρατηρήσεις τις παρουσίασε μέσω φίλο του στην Βασιλική Ιατρική Εταιρεία του Λονδίνου το 1714, «*An account or history of the procuring the small-pox by incision or inoculation as it has for some time been practised at Constantinople*», και δημοσιεύθηκαν την ίδια χρονιά στο περιοδικό *Philosophical Transactions*. Επισημαίνεται ότι στο ανωτέρω περιοδικό της ίδιας χρονιάς, δημοσιεύεται και η μελέτη του Πυλαρινού: «*Pylarinus, James. M.D. A new and safe method of procuring the small pox by transplantation, lately invented and drawn into use*». Μάλιστα την επόμενη χρονιά το 1715 ο Πυλαρινός δημοσίευσε στη Βενετία με την έγκριση της Ιεράς Εξετάσεως στη λατινική γλώσσα τη μελέτη του για τον εμβολιασμό για την προστασία από την ευλογιά: με τον τίτλο «*Nova et tuta Variolas Excitandi per Transplantationem Methodus; Nuper inventa & in usum tracta...*», δηλ. «Νέα και ασφαλής μέθοδος της ευλογιάς δια μετεμφυτεύσεως, νεωστί εφευρεθείσα και εις χρήσιν αχθείσα ήτις ορθώς του λοιπού τα σώματα φυλάσσει απρόσβλητα από τοιαύτης μολύνσεως», που δημοσιεύθηκε με αντίστοιχη μετάφραση στην ελληνική γλώσσα το 1952 στα Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών από τους Κ. Ν. Αλιβιζάτο και Γ. Κ. Πουρναρόπουλο.

Προσθέτουμε ότι η μέθοδος του εμβολιασμού των Τιμόνη και Πυλαρινού μνημονεύεται εκτός των άλλων και από την Γαλλική Εγκυκλοπαιδεία των Diderot και D'Alembert, που εκδόθηκε το 1751 στο λήμμα «inoculation», θεωρώντας μάλιστα τους Ιταλούς, ίσως γιατί σπούδασαν στην Πάδοβα.

Ο Πυλαρινός στη μελέτη του ομολογεί ότι αρχικά είχε αμφιβολίες για την αποτελεσματικότητα της μεθόδου του εμβολιασμού επειδή εφαρμόζοταν από τις πρακτικές γυναίκες της λαϊκής ιατρικής. Όμως το 1701, από μια ευγενή οικογένεια της Κωνσταντινούπολης του ζητήθηκε η γνώμη για τη μέθοδο αυτή και εάν είχαν την συγκατάθεσή του, να την εφαρμόσουν στα τα τέσσερα παιδιά τους «*διότι τότε είχε ενσκήψει η νόσος αυτή θανατηφόρος εις ολόκληρον την Πόλιν*». Αφού έκανε μία λεπτομερή καταγραφή των αποτελεσμάτων με τα παιδιά που εμβολιάστηκαν, μετά εφήρμοσε τον εμβολιασμό στα «σαρκωδέστερα» μέρη των παιδιών και όχι στο μέτωπο, πώγωνα, παρειές και μετακάρπια, που εφήρμοζαν οι γυναίκες της λαϊκής ιατρικής.

Ο Ιάκωβος Πυλαρινός για την επιστημονική εφαρμογή του εμβολιασμού από το 1701, θεωρείται ως ο πρώτος ανοσολόγος στο βιβλίο *Morton's Medical Bibliography*: «He is accredited with the "medical" discovery of variolation, and thus is **the first immunologist**».

Επισημαίνεται ότι η πρώτη αυτή επιστημονική εφαρμογή του εμβολιασμού, αποτελεί και τη μοναδική σημαντική συμβολή της νεώτερης ελληνικής ιατρικής, που αναπτύχθηκε και εφαρμόστηκε στον ελληνικό χώρο, μετά εκείνης των αρχαίων και βυζαντινών ιατρών. Και θα είχαμε και μία δεύτερη πρόσφατα αν προχώραγε την διαπίστωσή του ο Έλληνας ιατρός της επαρχίας Λυκούδης ότι το έλκος έχει μικροβιακή βάση, διότι σύμφωνα με τις παρατηρήσεις του τα συμπτώματα του έλκους εξαλείφονταν μετά τη λήψη αντιβιοτικών. Όμως παρέμεινε στις διαπιστώσεις και δεν προχώρησε στην τεκμηρίωση, όπως έπραξαν οι Τιμόνης και Πυλαρινός, ενώ παράλληλα δεν υπήρξε βοήθεια για περαιτέρω έρευνα. Μετά είκοσι χρόνια επιβεβαιώθηκαν οι παρατηρήσεις του Λυκούδη από άλλους ιατρούς, Αυστραλούς, στους οποίους δόθηκε και το βραβείο νόμπελ.

Με την πρώτη αυτή επιστημονική εφαρμογή του εμβολιασμού του ονομασθέντος ευλογιασμού από τον Τιμόνη και Πυλαρινό η θνησιμότητα από την ευλογιά κατήλθε στο ποσοστό του 1-2%. Και το σημαντικότερο είναι ότι η μέθοδος του εμβολιασμού των Τιμόνη και Πυλαρινού έδωσε λαβή στον Ed. Jenner, (1749-1823), να τροποποιήσει τη μέθοδό τους, ο οποίος έπαιρνε υγρό σύμφωνα με την

πρακτική που εφήρμοζαν οι απλοί άνθρωποι της Αγγλίας από τις φλύκταινες των αγελάδων, με καλλίτερα αποτελέσματα, τα οποία δημοσίευσε στα 1798 στην κλασσική πλέον μελέτη του, η οποία μεταφράσθηκε στα λατινικά το 1799.

Αμέσως από το 1800 άρχισε και στον ελληνικό χώρο η εφαρμογή του δαμαλισμού και στα 1805 έχουμε στα ελληνικά έκδοση σχετικού βιβλίου για τα καλά αποτελέσματα του εμβολιασμού στα παιδιά. Μάλιστα δημοσιεύεται και σχετικός πίνακας με στατιστικά στοιχεία, τα οποία δείχνουν την πτώση του αριθμού θανάτου παιδιών από την ευλογία μετά την εφαρμογή του εμβολιασμού στα 1800 στη Βιέννη. Ο πίνακας αυτός θα πρέπει να θεωρείται από όσο είναι μέχρι σήμερα γνωστό, ως ο πρώτος δημοσιευμένος ελληνικός στατιστικός ιατρικός πίνακας και ο όρος «δαμαλισμός» εισάγεται στην ελληνική ιατρική ορολογία το 1810.

Κείμενα με σαφώς παιδιατρικό περιεχόμενο, που θα πρέπει να θεωρούνται ως τα πρώτα παιδιατρικά, δημοσιεύονται στον «Ερμή τον Λόγιο το 1816 και 1817, από τον ιατρό Πέτρο Ηπήτη και τα οποία κείμενα είναι σχετικά με την περιποίηση του νεογνού, το θηλασμό, τη διατροφή με «τεχνητό γαλακτισμό», όπως γράφει και επί πλέον αντικαθιστά τον όρο «biberon» με τους ελληνικούς όρους «βυζοαγγείον» ή «υελοβυζιον». Επίσης γράφει για την διατροφή μετά τον έκτο μήνα, τον απογαλακτισμό, μνημονεύει εκτός των άλλων τους κινδύνους από την αποφυγή του θηλασμού, «τα κοινώτερα κακά είναι πόνος, φλεγμονή, εμπύησις, σκληρότης, καρκινώματα των βυζίων ή της μήτρας, πυρετός, θανάσιμοι μεταστάσεις εις τον εγκέφαλον ή εις τον πνεύμονα», και για το νεογνό «ίκτηρος, ατροφία, έκτηξις, άφθαι, εμφράξεις, διάρροια».

Ενδιαφέρον έχει να τονισθεί ότι ο ιατρός Αναστάσιος Γεωργιάδης, ή Λευκίας στα 1810 στο βιβλίο του Αντιπανάκεια διακρίνει τρεις κατηγορίες παιδικών νόσων. Τις ασθένειες που επισυμβαίνουν στο έμβρυο κατά τη διάρκεια της κυοφορίας τις οποίες αποκαλεί «συγγενικαί ή σύμφυτοι νόσοι», όροι που και σήμερα χρησιμοποιούνται, τις κληρονομικές, που μεταβιβάζονται από τους γονείς στα τέκνα και τις επίκτητες.

Μετά τον Αγώνα της Εθνικής Ανεξαρτησίας και την σύσταση του ελληνικού κράτους, το 1835 ιδρύεται η Ιατρική Εταιρεία Αθηνών, στις συνεδριάσεις της οποίας τα δύο πρώτα χρόνια παρουσιάζονται και παιδιατρικά θέματα: «συζήτησις περί δαμαλισμού», «επίδειξις υδροκεφάλου διετούς παιδός», «Περί φοινικίδος και εμβολιασμού αυτής,(δηλ. ιλαράς)», «υπόμνημα περί ραχίτιδος».

Το πρώτο παιδιατρικό βιβλίο τυπώνεται το 1837, τη χρονιά ιδρύσεως του Πανεπιστημίου Αθηνών, με τίτλο «*Εγχειρίδιον περί της σωματικής ανατροφής των παιδίων*», και συγγραφέας του είναι ο καθηγητής της χειρουργικής Ιωάννης Ολύμπιος, ο οποίος στο πρόλογό του επισημαίνει ότι μέχρι το δέκατο έτος της ηλικίας αποθνήσκει το 50% των παιδιών και συμπληρώνει «εις καμμίαν άλλην ηλικίαν δεν παθαίνει ο άνθρωπος τόσα κακά, όσα εις την παιδικήν» και με λύπη γράφει ότι ο «φωτισμένος κόσμος» της Ευρώπης έχει συγγράμματα περί σωματικής ανατροφής των παιδίων ενώ η Ελλάς δεν έχει ουδέ εν ακόμη». Επισημαίνουμε ότι στο βιβλίο αυτό του 1837 συναντήσαμε τον όρο «παιδοιατρός», που αργότερα έγινε «παιδίατρος». Συνιστά να δίνει η μάννα το πρωτόγαλά της διότι αυτό βοηθάει την εξαγωγή του μηκωνίου και ότι και είναι λαθεμένη αντίληψη αντ' αυτού να δίνουν διάφορα άλλα υγρά. Εκτός από τις σχετικές οδηγίες για το θηλασμό, την τεχνητή διατροφή δίνει οδηγίες για την ψυχική, πνευματική και κινητική ανάπτυξη του παιδιού, περιγράφονται και μερικές «αρρωστίες των παιδίων», όπως για παράδειγμα η «υμενογόνος κυνάγχη – angina membranacea», όπως αποκαλούνταν η διφθερίτιδα, αναγράφοντας και την πληροφορία ότι από αυτή την ασθένεια απέθανε το 1807 το

παιδί του Ναπολέοντος Βοναπάρτη, ο οποίος μετά πρόσφερε 12.000 φράγκα ως βραβείο για τη συγγραφή της καλλίτερης διατριβής για την θεραπεία της νόσου.

Η δημιουργία στην Ιατρική Σχολή της έδρας των νοσημάτων των παιδών το 1855 αποτελεί σταθμό της Ιστορίας της Παιδιατρικής και καθηγητής εκλέγεται ο Αντώνιος Βιτσάρης. Μάλιστα πρόσφατα γιορτάστηκε η επέτειος των 150 χρόνων της Παιδιατρικής Κλινικής του Πανεπιστημίου Αθηνών με κείμενα του Γιάννη Τσουκαλά. Από τον καθηγητή Βιτσάρη έχουμε και το πρώτο πανεπιστημιακό παιδιατρικό σύγγραμμα, το οποίο εκδόθηκε το 1871, με 657 σελίδες καταγράφοντας 150 διαφορετικά νοσήματα της παιδικής ηλικίας και καταγράφεται τότε ο όρος «λευχαιμία». Η ανάπτυξη και εξέλιξη της παιδιατρικής έκτοτε είναι σημαντική. Το 1878 με απόφαση της Συγκλήτου γίνεται σύσταση της Πανεπιστημιακής Παιδιατρικής Κλινικής με διευθυντή τον Καθηγητή Αναστάσιο Ζίννη στο χώρο του Δημοτικού Βρεφοκομείου Αθηνών.

Οι καινούργιες επιστημονικές θεραπευτικές της Παιδιατρικής εφαρμόζονται και στην αναπτυσσόμενη Πανεπιστημιακή Παιδιατρική Κλινική, όπως για παράδειγμα ο υφηγητής της Παιδιατρικής Δούκας Δημητριάδης πρώτος άρχισε να την εφαρμόζει στην Ελλάδα την αντιδιφθεριτική οροθεραπεία το 1895 δύο μόλις χρόνια μετά την σχετική εφαρμογή της από τους Behring και Werinicke.

Ο υφηγητής της παιδιατρικής το 1897 Χρήστος Μαλανδρίνος, ο μετέπειτα καθηγητής, ανακοίνωσε την πρώτη διασωλήνωση σε παιδί με σπασμωδική λαρυγγίτιδα.

Στα μαθήματα της Πανεπιστημιακής Παιδιατρικής Κλινικής περιλαμβάνονται από το 1884 και η διδασκαλία της Παιδιατρικής Ορθοπεδικής από τον υφηγητή Παιδιατρικής Κυριαζίδη, ενώ η Παιδοχειρουργική από το 1903 διδάσκονταν από τον υφηγητή Ιωάννη Χρυσοσπάθη τον μετέπειτα πρώτο καθηγητή Ορθοπεδικής Κλινικής του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Σημαντικοί σταθμοί στην ανάπτυξη της Παιδιατρικής υπήρξε η εγκατάσταση της Πανεπιστημιακής Παιδιατρικής Κλινικής κατά το 1926 στο Νοσοκομείο Παίδων το οποίο είχε εγκαινιασθεί το 1900 και που αποτελεί το πρώτο παιδιατρικό νοσοκομείο στη χώρα μας.

Επίσης η ίδρυση της Ελληνικής Παιδιατρικής Εταιρείας το 1931 από τον τότε καθηγητή Παιδιατρικής Γεώργιο Μακκά, και η εν συνεχεία έκδοση του περιοδικού της με τίτλο «Δελτίον ΕΠΕ», το οποίο αργότερα στη Β' περίοδο από το 1947 υπό την προεδρία του καθηγητού της Πανεπιστημιακής Παιδιατρικής Κλινικής Κωνσταντίνου Χωρέμη φέρει τον τίτλο «Αρχεία της Ελληνικής Παιδιατρικής Εταιρείας» και από το 1974 αλλάζει και έκτοτε μέχρι και σήμερα έχει τον τίτλο απλά «Παιδιατρική».

Σημαντικό στοιχείο της ελληνικής ιατρικής και ιδιαίτερα της Παιδιατρικής αποτελεί η γρήγορη μεταφορά της γνώσης από την Εσπερία. Θα μνημονευθεί ενδεικτικά μόνο μία περίπτωση εκείνη της εφαρμογής της στρεπτομυκίνης στη θεραπεία της φυματιώσεως από τον καθηγητή Κων. Χωρέμη, ο οποίος αμέσως μετά την πρώτη ανακοίνωση στην Αμερική την εφαρμόζει και σε ένα χρόνο το 1948 δημοσίευσε τα αποτελέσματα στο βιβλίο «Η εφαρμογή της στρεπτομυκίνης εις την θεραπεία της παιδικής φυματιώσεως».

Με την ιστορική καταγραφή της ιστορικής πορείας της ελληνικής Παιδιατρικής γίνεται αρμονική σύνδεση του παρόντος με το παρελθόν, έχοντας κατά νούν ότι και το σήμερα αύριο θα γίνει παρελθόν.

Προς την κατεύθυνση αυτή έχουν γίνει σημαντικά βήματα τα τελευταία χρόνια με τις μελέτες και συγγραφές του Γιάννη Τσουκαλά, που πρόσφατα εκδώσαμε το βιβλίο του για τον καθηγητή Γεώργιο Μακκά και θα ακολουθήσουν και οι υπόλοιπες μονογραφίες του για την ιστορία της Ελληνικής Παιδιατρικής. Ακόμη στα

παιδιατρικά περιοδικά αυξάνονται κατά τα τελευταία χρόνια τα άρθρα με αντικείμενο την Ιστορία της Παιδιατρικής.

Στο πνεύμα αυτό ο καθηγητής κ. Χρούσος ενέκρινε την πρόταση της Ελληνικής Εταιρείας Ιστορίας Παιδιατρικής για μία δίωρη εισήγηση στους ειδικευόμενους της Α΄ Παιδιατρικής Κλινικής του Νοσοκομείου Παίδων Αγία Σοφία για την Ιστορία της Ελληνικής Παιδιατρικής.

Πρέπει σιγά-σιγά να γραφούν οι ιστορίες των Παιδιατρικών Κλινικών όλων των Πανεπιστημίων καθώς και των άλλων Νοσοκομείων της χώρας. Για παράδειγμα δείχνουμε το βιβλίο της κας Αποστολοπούλου για την Παιδιατρική Κλινική του Νοσοκομείου Κερκύρας, την ιστορία της αναπτυξιακής Παιδιατρικής της κας Μπαρούτσου.

Εχουμε τώρα τις ιστορικές καταγραφές για την αιματολογία ογκολογία στην Ελλάδα από την κα Τζωρτζάτου, για την αιμορροφιλία από την κα Αρώνη, που δημοσιεύθηκαν στα πρακτικά της 1^{ης} Ημερίδας Ιστορίας της Ελληνικής Παιδιατρικής, τις αναμνήσεις του κ. Ζουμπουλάκη και του κ. Μπαρτσόκα από τη περυσινή 2^η Ημερίδα Ιστορίας Ελληνικής Παιδιατρικής, που θα εκδοθούν προσεχώς.

Τελειώνοντας τονίζεται ότι στην κατεύθυνση της γνώσης της ιστορικής διαδρομής της Ελληνικής Παιδιατρικής βρίσκονται οι Ετήσιες Ημερίδες Ιστορίας της Ελληνικής Παιδιατρικής, που φέτος θα πραγματοποιηθεί η 3^η σχετική Ημερίδα στις 12 Απριλίου ημέρα Σάββατο στο Χωρέμειο αμφιθέατρο κατά την οποία από τον καθηγητή Παιδιατρικής κ. Χρούσο θα γίνουν και τα αποκαλυπτήρια της προτομής του Σωρανού, έργο του συναδέλφου παιδίατρου Βασίλη Κάρλου και επί πλέον ο καθηγητής κ. Λαπατσάνης θα αναφερθεί στα πρώτα πέντε χρόνια της Πανεπιστημιακής Παιδιατρικής Κλινικής των Ιωαννίνων, η κα Βλάχου στην διαδρομή της Ελληνικής Παιδιατρικής Εταιρείας, ο κ. Τσουκαλάς και συν. στην Ιστορική διαδρομή του Νεογνικού Τμήματος του Μαιευτηρίου "Μαρίκα Ηλιάδη", 1933-1957, η κα Νίνα Μανωλάκη θα αναφερθεί στις φωτογραφικές αναμνήσεις. Αρχείο παιδίατρου Γεωργίου Μανωλάκη, η κα Εφη Πουλάκου και συν., στο θηλασμό της βυζαντινής μητέρας και ο ομιλών θα μιλήσει για τα Παιδιατρικά του Σωρανού.